

Na závěr lze konstatovat, že sborník editovaný V. Srbem a P. Hirtlovou je dalším důkazem toho, že téma radikalismu v mnoha výše uvedených podobách je zajímavé pro celou řadu sociálních vědců, především pak politologů. Tento přehledový sborník je i důkazem toho, že diskuse ohledně radikalismu stále probíhá a je živá. Soubor textů představuje zajímavý pohled na témata, která jsou více či méně popsána, a čtenář si může představit, jak široce lze pojmut téma radikalismu.

Josef Smolik

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

**Adéla Gjuričová,
Michal Kopeček (eds.):**

**KAPITOLY Z DĚJIN ČESKÉ
DEMOKRACIE PO ROCE 1989**

Praha – Litomyšl: Paseka, 2008.
321 stran.

Český politický a společenský vývoj po roce 1989, respektive jeho výzkum, se dlouhodobě zdá být spíše doménou společenských vědců. Díky editorům Adéle Gjuričové a Michalovi Kopečkovi z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky se na české knihkupecké pulty dostal titul, který ukazuje, že aktuální české dění není jejich výsadním hájemstvím, ale své k němu mohou říci i historikové soudobých dějin. Tato práce samozřejmě není zcela ojedinělá (viz například publikační aktivity obou editorů nebo třeba Jiřího Suka), ale snahou o pokrytí více témat politického a společenského vývoje je v českém kontextu dějepisného bádání o vývoji po roce 1989 poměrně průkopnická. Předem budiž řečeno, že dalším sympatickým rysem publikace je skutečnost,

že řada v ní obsažených příspěvků propojuje materii a přístupy soudobých dějin s dalšími humanitními a sociálními vědami, což je trend, který lze jen přivítat.

Ostatně již editorial knihy poukazuje na plynulost přechodu mezi současností, soudobými a moderními dějinami, což v širší badatelské perspektivě spolupráci mezi historiografií a jinými vědami v podstatě vyžaduje. V případě předkládaného sborníku nejde o bezprostřední a nutně politicky zatížené „vyrovnávání se s minulostí“, ale spíše o ohlédnutí za vývojem české demokracie, jejích institucí, politické a občanské kultury, občanské společnosti a dalších jevů. Privilegovaným předmětem výzkumu jednotlivých textů jsou aktéři událostí, ale také sociokulturní kontext české politické transformace.

První oddíl věnovaný zrodu a vývoji české politické scény zahajuje příspěvek *Jiřího Suka*, který se zabývá občanským působením Václava Havla v letech 1969–1992. Nastupující normalizace je pojata jako negace politiky, v níž Václav Havel provedl svou osobní i obecnou reflexi tohoto období. Suk poukazuje na rozpor mezi explicitně nepolitickou profilací Charty 77 a skutečností, že v kontextu tehdejšího režimu představovala výrazné politikum sama její existence. Suk se při hodnocení Havlova konceptu života v pravdě projevuje jako poučený a možná mírně sympatizující vykladač jeho myšlení, který si je plně vědom proměn historického kontextu, v němž vznikalo a vyvíjí se. Ukazuje také, jak Havlovo politické myšlení mířilo za rámec moderní zastupitelské demokracie, což je sice filosoficky podnětné, z hlediska politické praxe však, jak se ostatně ukázalo, poněkud obtížně realizovatelné.

Zajímavé jsou Sukovy úvahy, v nichž zasazuje Havlovo myšlení do kontextu soudobé západní teorie nových sociálních hnutí, ale nachází i vlivy tradice Masarykovy drobné práce a české filosofie existence. Naznačuje také komplikovanou Havlovu pozici roku 1989, kdy si do jeho osoby projektovali

příznivci i odpůrci reálného socialismu řadu svých představ, a kdy sám Havel musel rychle korigovat řadu svých představ o vlastní roli v procesu demokratické transformace. Z politologického pohledu by bylo možno polemizovat o tom, zda Suk při hodnocení proměny OF (s. 40–42) nepodcenil vliv funkcionální dimenze činnosti Občanského fóra, na jejíž hladké vykonávání v podmínkách parlamentní a vládní politiky přestal model charismaticky organizovaného hnutí prostě stačit. Škoda je také, že Suk nepostoupil dál za rok 1992, protože právě po roce 1993 by se daly velmi dobře zkoumat fenomény „aktivizace“ Havla jako politika a jejich limity. Za mírně problematický lze považovat také závěr jinak vynikajícího článku týkající se hodnocení politických stran a jejich perspektivy (s. 50–51). Politické strany se historicky ukázaly jako velmi životaschopný a navíc flexibilní prvek, což dokumentuje například vývojová typologie proměn forem politického stranictví od elitních stran až k dnešním stranám kartelu. Ve světle těchto zkušeností je perspektiva stranictví optimističtější, byť to nevylučuje hlubší proměny strany jako formy politické organizace a mobilizace.

Deanna Wooley se ve svém příspěvku zabývá tím, jak se utvářelo demokratické studentské hnutí na přelomu 80. a 90. let. Sleduje pokusy o novou organizovanost studentů v první polovině roku 1990, jež se vyznačovala značnou pluralitou. Autorka při svém výzkumu zpracovala i řadu archivních materiálů a podala na jejich základě zajímavé svědectví o složitém formování studentského hnutí, jeho organizačních formách, cílech a složitém postoji jeho jednotlivých složek či směrů k rodící se demokratické politice.

Magdalena Hadjiisky se zabývala z historicko-sociologické perspektivy procesem vzniku Občanské demokratické strany. Pokusila se vysvětlit vznik ODS na půdorysu soupeření různých skupin v rámci Občanského fóra, přičemž věnovala pozornost nejen

Praze, ale i Brnu a Ostravě. Z jiného úhlu pohledu tak vlastně zdokumentovala rozklad charismatické moci uvnitř OF a potřebu nové organizační, ale i programatické konfigurace vhodnější pro explicitní mocenskou politiku. Hadjiisky přesvědčivě ukázala, že úspěch ODS po rozpadu OF byl dán tím, že ODS byla schopna využít organizačních struktur OF, zejména v regionech. Zdá se však, že autorka kromě faktoru nedostatku disidentského zázemí v regionech a váhy československé politické tradice opomenula poněkud „politologický“ faktor, tedy skutečnost, že potenciál OF se nedal bez transformace na standardní politickou stranu v podmínkách rodící se parlamentní demokracie plně využít. ODS pak byla tou skupinou uvnitř OF, která tohoto využití schopna byla.

Vladimír Handl se ve svém informačně i konceptuálně velmi zajímavém příspěvku věnoval transformaci KSČM. S autorovými vývody ohledně minulosti a překážek hlubší transformace strany lze souhlasit, nejsem si však jist, zda Handl nepřeceňuje význam a hlavně rozsah evropeizace KSČM, ať již ve vztahu k mobilizaci komunistických voličů nebo ve vztahu k existenci více křidel ve straně. Bylo by rovněž zajímavé doplnit analýzu možností dalšího vývoje KSČM o omezení a příležitosti dané strukturou českého stranického systému.

Poslední příspěvek první sekce *Adély Gjuričové* se zabývá problematikou eurorealismu a diskursu národních zájmů, které použila ODS v kampani 2002. Jedná se o studii z dějin zahraničněpolitických koncepcí ODS, respektive příspěvek k fenoménu euroskepticismu této strany (škoda jen, že autorka nereflektovala konceptuální debatu o euroskepticismu, která se vede v české politologické obci – viz články Lubomíra Kopečka, Petra Kanioka a dalších). Gjuričová správně postřehla, že od počátku deklarovaný pragmatismus zahraniční politiky ODS umožňuje přijímání různých obsahů a akcentů (za čímž se ovšem zejména v 90. letech skrývala

i určitá bezkonceptnost). Ve sledované dichotomii Zieleniec versus Zahradil však Gjuríčová poněkud opomenula fakt, že v ODS jsou dlouhodobě latentně přítomny obě tendence a většina stranické elity není v zahraničněpolitických otázkách nijak extrémně vyhraněna ani jedním směrem. Domnívám se rovněž, že autorka přeceňuje poněkud míru „extremizace“ volebního programu ODS v roce 2002 (viz s. 125) a naopak nedoceňuje fakt, že se jednalo spíše o rétorickou figuru, neboť zásadní souhlas ODS se vstupem ČR do EU reálně ve hře nebyl. Po nástupu Topolánka byl ostatně euroskepticismus jako výrazný profilující moment v tichosti opuštěn.

Druhý oddíl Česká společnost a její reflexe představuje ve svém celku mimořádně zajímavé doplnění primárně politicky pojatých dějin. Tento oddíl uvozuje stať *Jamese Krapfla* o dějinném významu roku 1989. Krapfl se nechal inspirovat Lynn Huntovou, jejíž kategorie analýzy pojetí francouzské revoluce aplikoval na výklad sporu o to, co byla „revoluce 1989“. Nejdříve ukázal romantické pojetí roku 1989 v dobovém líčení účastníků listopadových událostí. Silný příběh revoluce v tomto pojetí otevíral prostor pro metaforický nový počátek. Pojetí roku 1989 v rámci jednání OF a KSČ interpretuje Krapfl jako komediální pojetí významu revolučních událostí, neboť obě strany otevírají touto interpretací cestu k finálnímu usmíření. Krapfl analyzuje i dobový konflikt roku 1990 mezi vyznavači romantické a komediální interpretace, který souvisel úzce s otázkou, zda je či není nutno v revoluci pokračovat. Interpretace revoluce se tak v kontextu bližších se parlamentních voleb 1990 jevila jako významné politikum. Existovala však i tragická interpretace, která se domnívala, že revoluce byla neúspěšná a vyvozovala z toho požadavek radikálnějšího postupu. Na této vlně se ostatně v mnoha ohledech v roce 1990 vyvezli Václav Klaus i Vladimír Mečiar. Krapfl neopomenul ani interpretaci revoluce jako satiry, která našla své zázemí

v pojetí revoluce jako spiknutí. V dalších příspěvcích se *Alena Fialová* věnovala obrazu revoluce, demokratizace a kapitalismu v současné české literatuře. *Petra Domínková* obrazu současnosti v českém filmu po roce 1989, *Hana Havelková* vývoji ženského hnutí a *Martin Franc* ve velmi střízlivém a k dalšímu bádání vybízejícím příspěvku fenoménu ostalgie v Česku.

Třetí oddíl se opět zabývá spíše politickými dějinami, i když v řadě souvislostí a zejména v komparativní perspektivě české demokracie ve střední Evropě a Evropě jako takové. V úvodním příspěvku oddílu se *Michal Kopeček* věnoval roli národních dějin a revize historických tradic při legitimizaci demokracie a reflexi aktivity elit v tomto směru, jakož i plurality kolektivní a individuální paměti ve středoevropském srovnání. Vychází přitom z perspektivy liberálního nacionalismu a jeho pojetí historie. Nabízí se obecná poznámka, že již sama pluralita různých liberalismů (či mnohdy protichůdných akcentů liberalismu) činí takové bádání velmi komplikovaným. Obecně však v 90. letech v procesu demokratické tranzice České republiky určitý prozápadně orientovaný „meta-liberalismus“ jasně dominoval (což už tak zcela nemusí platit o všech středoevropských zemích). Historicky vzato byl český a středoevropský liberalismus vždy ovlivněn ve svých majoritních politických formách nacionalismem a možná pod tímto dojmem máme někdy sklon jeho politické, společenské a ekonomické úspěchy podceňovat. Domnívám se, že Kopeček si je všech těchto úskalí velmi dobře vědom. Jeho pojetí středoevropského liberálního nacionalismu představuje podnětný koncept nejen pro analýzu výsostně středoevropského okruhu. Kopeček ve svém článku konkrétně analyzuje prvky liberálního nacionalismu v disentu i „šedé zóně“ 70. a 80. let. Autor ukazuje, že liberálně nacionalistický historický diskurs přežil i konec první fáze charismaticky podložené moci politického disentu. Na příkladu deba-

ty o komunistické minulosti však zároveň načrtl i jeho limity. Jen si nejsem jist, zda by autorem preferované diskursivní vyjednávání jako způsob vyrovnání se s nedávnou minulostí mělo skutečně sílu zabránit latentně vždy přítomné politizaci soudobých dějin.

V dalším příspěvku se *Martin Myant* zabývá zhodnocením vývoje kapitalismu v současném Česku. Zajímavé jsou zejména jeho poukazy na určité kritické prvky, které provázejí současnou periodu ekonomického rozvoje.

V posledním příspěvku se *Jiří Přibáň* věnuje problematice právního vyrovnání se s komunistickou minulostí v kontextu problematiky kolektivních identit postkomunismu. Srovnává dekomunizaci v Česku, Polsku, Maďarsku a Německu. Zatímco v případě Polska a Maďarska kulaté stoly jako metoda přechodu k demokracii znamenaly prvky „refoluce“ a tím přispěly k méně radikální verzi vyrovnání se s minulostí, otevřela situace v Česku a Německu prostor pro radikálnější

řešení. Autor jednotlivé varianty rozebral, přičemž polemizoval se zastánci nulitního retribučního přístupu k minulosti. Ukázal rovněž, na čem vázlo v 90. letech toto vyrovnání s minulostí obecně, ale i s politickými zločiny. Podnětné je i srovnání denacifikace a dekomunizace. Přibáň se v závěru stručně věnoval i mimoprávním formám vyrovnání se s minulostí.

Celkově je nutno hodnotit recenzovaný sborník velmi pozitivně. Kniha je inspirativní, zajímavá, byť (takřka nutně) i tematicky roztržštěná. Pozitivem je zejména propojení perspektivy domácích a zahraničních badatelů, jakož i výše zmiňovaná kombinace historiografických a dalších přístupů. Doufejme jen, že knihu budou číst nejen čeští historici, ale i čeští politologové a že přispěje k navazování plodného dialogu mezi oběma obory.

Vít Hloušek

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity